

Актуелни чиниоци реализације политике силе

УДК 327:355.01

Проф. др Радомир М. Милашиновић

У чланку се истражују релативно нови чиниоци који све више утичу на међународну заједницу као агенси реализације спољне политике државе и њених стратешких циљева. Аутор наглашава криминогене карактеристике делатности наведених чинилаца којом се изазивају жељени ефекти, првенствено формирање светског јавног мњења у односу на нападнуту земљу, народ или регион. Тиме се стварају повољни услови, околности и могућности за мешање у унутрашњи живот одређене земље. Као најтрагичнији пример такве праксе наводи догађаје у претходној Југославији, али и примере из других земаља у свету.

Аутор наводи конкретне примере ратних збивања на подручјима недовољно развијених земаља, на основу којих се може схватити који су чиниоци и снаге иницијатори или директни изазивачи многих крвавих сукоба у свету.

Апострофира политику најразвијенијих земаља и њихово понашање у светским пословима, које је одлучујуће утицало на положај већине држава и стање у њима, уз бројне проблеме у свим сферама друштвено-политичког и економског живота.

Свет је у садашње време више него икада раније суочен са чињеницом да доминантне силе потчињавају друге земље и народе не само средствима и методама рата и уобичајеним дипломатским активностима, већ, све више, на основу нових чинилаца, а ту активност карактеришу криминогени садржаји највећег степена. Наиме, креатори политике оцењују да је у постојећим условима њихова примена најсврсисходнија, пошто се често уобичајеним средствима нападнута страна не може натерати на безусловно потчињавање. Последице деловања криминогених чинилаца углавном су катастрофалне по нападнуту страну и претежно страдају недужно цивилно становништво и њихова материјална добра. И поред бројних примера још од Вијетнамског рата, па до најсвежијих недела на просторима претходне Југославије, свет је суочен

с одсуством покушаја да се барем донекле објасне наведени чиниоци, иако су, и институционално и делатно, брижно обавијени тајношћу.

Оружана агресија, као начин да се остваре циљеви агресивне политике, није замењена другим облицима силе из „арсенала“ специјалног рата. То су, најчешће, два комплементарна чиниоца којима се придодају и најпрљавији облици криминалних дела, чиме се изазивају и остварују постављени циљеви. У оскудној литератури такве радње се називају тајним субверзијама, а под њима се подразумевају најразличитије активности јер тај појам није прецизно дефинисан у уџбеницима међународног права и међународних односа. Тумачења се односе на прикривену субверзивну делатност коју спроводе поједине земље у остваривању циљева своје спољне и унутрашње политике.

Тајне субверзије на просторима претходне Југославије послужиле су као повод за мобилисање међународне заједнице (без озбиљнијег гласа протеста) против једног народа и његовог права на живот, и за употребу ратне машине НАТО-а у сламању његовог отпора. Реч је о криминалним активностима које предузимају владе појединих земаља у процесу доношења спољнополитичких одлука. Њима се, између отворене оружане интервенције и дипломатских активности, изазива или остварује жељени развој догађаја. Остварују их специјална одељења (тзв. одељења за прљаве послове), која су инкорпорирана у институционалну структуру обавештајних служби или система.

Операције специјалних снага

Зачетак наведене активности може се тражити у далекој прошлости међудржавних обрачуна, али њихова институционализација је отпочета почетком педесетих година у Сједињеним Америчким Државама.¹ Као модел за њихово конституисање послужиле су обавештајно-диверзантске формације САД и неких других земаља у Другом светском рату („командоси“). У почетку (1952), те снаге су биле у саставу Министарства одбране, и то у оквиру новоформиране управе за посебне методе вођења рата којој су биле подређене снаге за специјалну намену. Замишљене су као продужена наоружана рука Централне обавештајне службе (ЦИА), која је требало да делује иза линије фронта и ствара могућност за друге врсте планираних активности. Иницијатори и оснивачи тих снага били су чувени амерички обавештајци – бригадни генерал Едвард Ландсел, пуковник Френсис Милз и пуковник Арон Бенк. Мисију специјалних снага, у свом декрету, формулисао је председник САД Хари Труман на следећи начин: „Организација, обука, руковођење и снабдевање незадовољника, партизански рат у другим земљама и обарање влада које су непријатељске према Сједињеним Државама“. Ту делатност је требало сматрати методом стратегијских наступања и видом садејства свих родова и снага војне силе, а њиховим дејствима тре-

¹ Г. Бразилиен, *The Future of the U.S. Government*, New York, 1971.

бало је проширити бојно поље до самог центра нападнуте земље. Биле су познате као „зелене беретке“, због зелених капа са знаком тројанског коња, које су носили одреди кажњеника који су, за време рата САД за независност у 18. веку, уништили индијанско племе Махаук, побивши све мушкарце, жене и децу, а које имају сличности с неким садашњим капама, симболима и примерима на нашим просторима.²

Џон Кенеди је 1961. године трансформисао специјалне снаге проширивши њихов делокруг на терен „необичног рата са необичним средствима“. Главне личности ангажоване на том послу били су бивши начелник Генералштаба М. Тејлор, министар правде Роберт Кенеди и начелник адмиралитета РМ адмирал А. Берк. Џон Кенеди је 1962. године изјавио: „Наше специјалне снаге, које су посебно обучене за необјављене мрачне ратове нашег времена, увећане су за осам пута“. Наиме, имале су више од 9.000 људи, а због специјалне обуке и регрутовања по веома строгим критеријумима чиниле су респектну снагу висококвалификованих убица.

После Кенедијеве погибије, његов наследник Л. Џонсон, према писању тадашње америчке штампе, увећао је те снаге на више од 25.000 људи. Било је планирано да се у наредних пет година тај број повећа на 50.000 лица, а за њихово одржавање требало је издвајати око пет милијарди долара. Иако формално постоје у армијској структури, њихов главни руководилац је и даље Централна обавештајна служба. У вези с тим, француски недељни часопис „Ваљер актјузл“ писао је да су америчке специјалне снаге под њеном директном надлежношћу, разврстане у бројне специјализоване јединице („руска“, „мађарска“, „чешка“, „украјинска“, „пољска“ итд.), а размештене су у различитим местима САД и других земаља, њихових савезника (СР Немачка и други).³

Како наводи Ф.Ј. Јаковљев у књизи *Тајне тајних служби САД*, Пентагон и ЦИА специјалне снаге третирају не само као диверзанте и терористе већ и као организаторе обавештајно-субверзивних акција у непријатељевој позадини помоћу домаћих издајника и непријатеља (познат је Пентагонов омиљени метод да друге упућује да извлаче вруће кестење из ватре). У вези с тим, неки аутори наводе да многе америчке научноистраживачке установе и лабораторије које раде за те снаге интензивно разрађују, усавршавају и испробавају нова оружја и диверзантска средства – бешумне пиштоље, аутомате, снајперске пушке, минобацаче, фугасе, ампуле с отровима, борбена отровна средства и смртоносне бактерије.⁴ Америчка штампа је својевремено писала да су у тим лабораторијама реализовани пројекти производње атомског оружја у диверзантској варијанти и завршена испитивања диверзантске варијанте гранате величине куглице за крокет с тротилним еквивален-

² Ф.И. Јаковлев, *Секреты секретных служб США*, Издательство политической литературы, Москва, 1973, стр. 71–79.

³ Philip Agee, *Дневник агента*, „Глобус“, Загреб, 1975, стр. 477–501.

⁴ Ф.И. Јаковлев, *исто*, стр. 121.

том од десет тона. У каснијем периоду те снаге су се повећале и усавршиле до невероватних размера. Бивши припадник ЦИА, после дванаест година рада у ЦИА, одлучио је да у интервјуу свету саопшти чиме се све та агенција бави. Наиме, после дванаест година рада у Агенцији схватио је колико патњи она изазива, колико је људи убила или им упропастила живот, по целом свету, директно или преко оних чинилаца које држи. Такође, напоменуо је да је та тајна служба, највећа и најмоћнија која је икада постојала, оперисала на свим континентима и упуштала се у насилне акције. Обучавала је, финансирала и контролисала „полицијске“ и војне обавештајне службе многих земаља. Поубијала је хиљаде људи, од којих су неки били познати, док их је већина остала анонимна. Ако је потребно, сматра Аге, она ће спровести и војне акције, све до изазивања правог рата. У последњих двадесет пет година ЦИА је била умешана у заверу против влада у Ираку, Судану, Сирији, Гватемали, Еквадору, Гвајани, Заиру и Гани. У Грчкој је саучествовала у успостављању војног режима, у Бразилу је радила на довођењу проамерички оријентисане владе на власт, у Чилеу је после атентата на Аљендеа довела војну хунту с Пиночеом на челу, у Индонезији је 1965. стајала иза још крвавије завере која је свргнула Сукарна и довела до покоља готово милион људи, у Доминиканској Републици организовала је убиство Рафаела Трухиља, а затим учествовала у инвазији која је спречила повратак бившег либералног председника Хуана Боша, а у Куби је руководила инвазијом која је пропала у Заливу свиња, и више пута покушала атентат на Фидела Кастра.⁵ То је само део тврдњи бившег припадника ЦИА од пре двадесет година, па се може наслутити колико је од тог времена почињено криминалних радњи и злодела. Трагедије у Сарајеву, када су побијени бројни недужни људи, тек почињу, веома стидљиво, да се анализирају пошто је постало очигледно да су то била намештена бомбардовања како би се изнашао разлог да се најсуровијим средствима и методама казни недужни српски народ.

Субверзивно деловање

Чини се да је у разбијању Југославије наведени чинилац имао значајну улогу, односно, обавештајне службе западних земаља, посебно САД, биле су главни креатори у стварању услова за ескалацију југословенске трагедије, а разлози за то су вишеструки. Наиме, Југославија је током целокупног послератног периода на међународном плану спроводила активности које су значајно допринеле афирмацији политичке и економске независности многих земаља савременог света, инсистирајући на уклањању свих облика потчињавања и експлоатације земаља и народа који нису у могућности да се адекватно супротставе политици силе и њеним манифестацијама. Такве активности биле су усмерене на стварање нових односа међу субјектима међународне заједнице и, посеб-

⁵ Philip Agee, *исто*, стр. 422–425.

но, новог међународног економског поретка којим би се побољшали место и улога земаља у развоју и њихов економски положај, и створиле могућности за даљи развој и напредовање. Међутим, постојали су бројни покушаји снажних центара и економске моћи у најразвијенијим земаљама света да се такве активности онемогуће или осујете, па су налажени савезници у земљи и иностранству који су давали несебичну помоћ разбијачкој делатности против СФР Југославије. Тим снагама је последњих деценија највише сметала југословенска ванблоковска позиција, посебно њена несврстана спољнополитичка улога у Покрету несврстаних, друштвено-политички систем и, нарочито, географски положај. Све се то није уклапало у интересе и претензије Запада према нашем подручју. Те снаге су, због тога, постављале себи стратешке циљеве и правила непосредне и дугорочне планове како би се према утврђеној шеми одвијала делатност која је у супротности с оним што се у билатералним или мултилатералним сусретима прокламује, односно са званично прокламованом политиком (политика дуплог стандарда).⁶

Главни стратешки циљеви деловања спољних чинилаца били су срачунати на то да се у првој фази дестабилизује друштвено-политички и економски систем у СФР Југославији. У позадини тих циљева били су и непосредни стратегијски интереси, чије остварење није било могуће уколико би југословенско друштво имало стабилан и несметан развој. Због тога је СФР Југославија континуирано изложена најразличитијим облицима напада, уз настојање Запада да осујети позитивне спољнополитичке активности Југославије и, директним или посредним активностима, наметне нашој земљи обавезе којима би је привукла на своју страну.

Западне земље су усмеравале своје акције на изазивање билатералних сукоба између појединих земаља или унутар њих (Етиопија, Заир, Западна Сахара, неке земље Блиског истока итд.) док се на другој страни одвијао сукоб између Вијетнама и Кампучије, Ирана и Ирака, и Ирака и Кувајта. Као једна од водећих несврстаних земаља, Југославија је, на платформи борбе против политике са позиција силе, окупуљала знатан број држава и залагала се за равноправност и немешање у унутрашње ствари других земаља и нови економски поредак у свету, што је најнепосредније задирало у интересе империјалистичке политике. Због тога је била у средишту интереса најразвијенијих земаља Запада, па су чињени најразноврснији напори да се на рачун Југославије прошири њихова доминација и несметано присуство. При томе, постижана је потпуна сагласност о подели њене територије, односно о осамостаљивању њених република, у чему је била превалентна улога уједињене Немачке. То је нарочито изражено по престанку борбе антагонистичких блокова за престиж на тлу Југославије. Интензивно и систематски анализирано је стање и праћено кретање у свим областима друштвеног живота. На основу тога, правила су се процене о перспек-

⁶ Мираш Стожичић, *Савремени аспекти специјалног рата*, ИПОС, Београд, 1983, стр. 47-49.

тивама постојећег друштвено-политичког и економског система, оријентацији Југославије и њеној стратегији на унутрашњем и спољњем плану, а све је то произишало из дугорочних интереса великих сила према југословенском простору.

Субверзивно деловање против СФРЈ и њених интереса било је континуирано, различитог интензитета, зависно од стања у земљи и међународних односа. Велике силе су настојале да створе повољнију основу за рад у самој земљи напада. Њихова полазна радна претпоставка било је изазивање неповерења грађана у постојећи систем и његову будућност, а на ширем плану – анулирање позитивних ефектива несврстане политике и Покрета несврстаних земаља, у којем је Југославија имала кључну улогу. Делатност се развијала на основу процене стања и односа у нашој земљи, а посебно у вези са судбином и будућим развојем. Рачунали су на наступање повољног тренутка у земљи и међународној заједници у којем ће бити могуће остварење њихових стратешких циљева, при чему је охрабривана идеолошка класа, националшовинистичка и друга заслепљеност, а пренебрегавано мноштво објективних чињеница и истина. Нарочито се, с правом, рачунало на национализам, јер је сматрано да је „главни противник комунизма“ и природна брана против комунизма.⁷ Тај „изум“ је дао познати амерички стратег Збигњев Брежњински, који је њиме изазвао след веома трагичних догађаја и последица које су бројене стотинама хиљада жртава, незапамћеним егзодусима народа и стравичним материјалним разарањима. Све је то учињено у име „права“ човека и демократских слобода, па ће, вероватно, проћи много времена док свет схвати истину о свему што је задесило многе земље и народе.

Примена специјалних метода и средстава против Југославије имала је одређену сврху. Међу њима је нарочито значајно било следеће:

- настојање да се сачувају стечене позиције у политичком, економском, културном и другим областима живота земље или подручја;
- освајање нових квалитетнијих позиција у тим областима;
- парирање утицају и деловању неке супарничке стране;
- истиснуто (или померено у своју корист) присуство и позиције друге стране.

Због свих тих чинилаца неопходно је да све земље у којима субверзивне активности имају дугу традицију, а таквих је мноштво у свету (међу њима и Југославија), правовремено разоткрију суштину стратешких и конкретних циљева непријатеља како би се могле супротставити и одбранити. Осим тога, нужно је сазнати све чиниоце који условљавају наведену доктрину и све димензије њене практичне примене, јер се све те активности одвијају плански, при чему се прецизира мноштво елемената, као што су простор, време, методе, средства, и друго. Постоје и јасно дефинисани наменски задаци који се дају обуче-

⁷ Carl J. Frjedorich, Zbigniew Brzezinski, *Пропаганда и монопол над масовним комуникацијама* (рад објављен у часопису „Психолошке операције“, у Вашингтону јула 1976).

ним и добро припремљеним извршиоцима. Они се упућују и на помоћне снаге, односно на снаге од којих могу добити помоћ или подршку.

Да би се примењеним активностима постигли жељени циљеви нужно је поседовање бројних релевантних података о ономе ко се напада и о месту, односно подручју напада, затим о могућностима примене различитих поступака и средстава, као и да се обезбеди строга дискреција, што утиче на њихову конкретну безбедност.⁸ Временска димензија је прецизирана само у конкретном и ограниченом поступку за извођење појединачне акције или акција, док су субверзивне активности континуиране. При томе, границе нису лимитиране територијом једне земље, већ то могу да буду простори континената или чак светских димензија.⁹

Сукоби ниског интензитета

Спровођење криминалних делатности веома је флексибилно, а њихови носиоци најчешће су камуфлирани. Основа свега наведеног садржана је у чину примене силе и насиља њихових прображених носилаца. Њима се директном употребом оружја приморавају поједине државе на послушност и потчињавање, односно изнуђују најразличитији уступци. Тиме се постижу и стратешко-политички резултати, с тим што се до њих долази етапно. У првој етапи обезбеђују се сигурни ослонци, односно одговарајуће позиције са којих се може утицати на токове друштвеног развоја одређене земље, а у другој етапи утиче се на стварање кризног стања, а тиме и на дестабилизацију друштвених основа. Тек у трећој етапи чине се покушаји да се кроз одржавање кризе и нуђење „помоћи“ направе радикални захтеви, који у суштини значе промену друштвено-политичког и економског система према рецепту нападача или уништење и распарчавање земље.¹⁰ Очигледно, у садашње време исписује се ново поглавље у стварању не само тзв. новог светског поретка већ и новог система безбедности, чија је будућност крајње неизвесна и пуна разлика за многе земље и народе.

На основу пажљиве анализе нивоа насиља који су, на посредан или непосредан начин, иницирале САД и друге велике силе у неколико прошлих деценија, може се закључити да су десетине суверених земаља прошле или пролазе кроз ратна пустошења која су имала за последицу више милиона жртава и неизмерљива материјална разарања. Сагледавање те проблематике стално је актуелно, а за нас има и посебну важност због збиље рата кроз који су прошли народи на подручју претходне Југославије. Наведене узроке и последице ратних сукоба потврђују многа ратна збивања која су се одвијала на подручјима недовољно развијених земаља, а на основу њих се могу схватити

⁸ Carl J. Frjedorich, *исто*.

⁹ The Structure of Modern Ideology; Critical Perspectives on Social and Political Theory; Edited by Noel O. Sullivan, University of Hull, 1989. year, pp. 188–191.

¹⁰ Paul Kennedy, *Preparing for the Twenty-First Century*, Horper Perennial, 1993. year, pp. 128–131.

наведене чињенице, које доводе до сазнања о чиниоцима и снагама које су иницирале или биле уплетене у неке од облика насиља. У периоду од 1955. године вођени су следећи већи ратови и грађански ратови ниског интензитета:

- Авганистан (рат од 1979);
- Алжир (рат за независност 1954–1962. и рат између Алжира и Марока 1963–1964);
- Ангола (рат за независност 1961–1976. и рат 1975);
- Аргентина (догађаји 1955, перонистички догађаји 1956–1957, догађаји 1962–1963, рат 1976–1983. и рат око Фолкландских острва 1982);
- Боливија (герилски рат 1966–1967. и догађаји 1971);
- Бурунди (рат 1972);
- Кампучија (Вијетнамски рат 1956–1975, рат у Кампучији 1970–1975, погранични рат између Кампучије и Тајланда 1977. и рат у Кампучији 1978);
- Чад (рат 1965. и погранични рат између Чада и Либије);
- Колумбија (герилски рат 1976);
- Куба (кубанска револуција 1956–1959. и инвазија у Заливу свиња 1961);
- Еквадор (грађански немири од 1956. до 1963);
- Египат (арапско-израелски рат 1956, рат у Јемену 1962–1970, арапско-израелски рат 1973. и либијско-египатски догађаји 1977);
- Етиопија (етиопско-еритрејски догађаји 1961. и погранични сукоби између Етиопије и Сомалије 1963);
- Гренада (инвазија САД 1983);
- Гвинеја Бисао (рат за независност од 1962. до 1973);
- Гвајана (догађаји 1969);
- Индија (погранични спор између Кине и Индије 1959–1962, рат између Индије и Пакистана 1965, догађаји на Цејлону 1971, Пакистански рат 1971. и рат између Индије и Пакистана 1971);
- Индонезија (аћински догађаји 1953–1959, ратови у Индонезији 1957–1962, рат између Индонезије и Малезије 1963–1966. и догађаји у Индонезији и Источном Тимору 1975);
- Иран (иранска револуција 1979. и ирачко-ирански рат 1980);
- Кенија (устанак од 1952. до 1956);
- Лаос (рат 1954–1973. и герилски рат 1977);
- Либан (грађански рат 1958, палестински герилски отпор 1960–1983, јордански догађаји 1970–1971, рат у Либану 1975. и израелска инвазија Либана 1982);
- Малезија (ратови у малајским џунглама 1948–1960 и рат између Индонезије и Малезије 1963–1966);
- Мозамбик (рат за независност 1962–1974. и грађански немири и герилски догађаји 1976);
- Мароко (догађаји у Шпанској Сахари 1976. и алжирско-марокански догађаји 1963–1964);

- Никарагва (рат 1978–1979. и рат 1982);
- Нигерија (рат између Нигерије и Бијафре 1967–1970);
- Перу (герилски догађаји 1980);
- Руанда (рат од 1959. до 1961);
- Саудијска Арабија (догађаји у Јемену 1962–1970. и 1979);
- Сирија (арапско-израелски рат 1967, догађаји у Јордану 1970–1971, арапско-израелски рат 1973. и грађански рат у Либану 1975);
- Тајланд (погранични рат између Кампучије и Тајланда 1977);
- Танзанија (догађаји у Занзибару 1964);
- Тринидад и Тобаго (устанак 1970);
- Турска (Кипарски рат 1963–1964. и 1973);
- Уганда (рат од 1978. до 1979);
- Вијетнам (рат 1955–1956. и 1956–1975, рат у Кампучији 1970–1975, догађаји у Лаосу 1977, рат у Кампучији 1978. и кинеско-вијетнамски догађаји 1979).

У многим конфликтима учествовале су и спољне силе:

- Кина (погранични спор између Кине и Индије 1959–1962, герилски рат у Лаосу 1977. и кинеско-вијетнамски рат 1979);
- Велика Британија (ратови у малајским џунглама 1948–1960, устанак Мау-Мау 1952–1956, рат око Фолкландских острва 1982. и суецка инвазија 1956);
- Француска (рат Алжира за независност 1954–1962. и суецка инвазија 1956);
- Грчка (Кипарски рат 1963–1964. и 1973);
- Израел (рат 1956, 1967. и 1973, инвазије у Либану 1982. и окупирање области западне обале Јордана и Газе 1988);
- Холандија (индонежански ратови од 1957. до 1962);
- Португалија (рат Мозамбика за независност 1962–1974, рат Гвинеје Бисао за независност 1962–1974. и рат Анголе за независност 1961–1976);
- Совјетски Савез (рат у Авганистану од 1979. до 1988);
- Шпанија (шпанско-сахарски рат 1976);
- Сједињене Америчке Државе (рат у Вијетнаму 1956–1975, грађански рат у Либану 1958, инвазија у Заливу свиња 1961, грађански рат у Доминиканској Републици 1965–1966, грађански рат у Кампучији 1970–1975, грађански рат у Либану 1975, грађански рат у Никарагви 1982, инвазија Гренаде 1983, Југославија 1991–1994, Руанда 1994, сукоби на подручју бившег СССР-а, искрцавање на Хаити 1994. и напад на Ирак 1996).

Из наведених примера несумњиво произилази да суштинска питања односа у међународној заједници и даље остају неизвесна и отворена.

Јаз између развијених и неразвијених

Диспропорције у развоју између развијених и неразвијених све су изразитије. Суштина пресија САД и других западних земаља не попушта ни на једном сектору. Њихова неспремност да помогну слабије развије-

ним повећава неизвесност у међународним односима. Укупне међународне односе компликује мноштво кризних жаришта, заоштравање односа између новостворених земаља и њихово надметање и сукоби, различити облици пенетрације на просторима других суверених земаља, и слично. Новостечене позиције у међународним односима, по свему судећи, САД чуваће разним облицима доминације, чак и силом оружја. Прекрајају се чак и државне границе које капитал лако трансформише, што указује на то да су неке државе изазвале вештачке кризе и подстрекавале сукобе. Због тога су утврђени државно-територијални принципи изгубљени под контролом моћника. Економски империјализам, дакле, снажно је потпомогнут војно-политичким хегемонизмом.

Подстицање социјално-економских разлика од стране транснационалних компанија у источноевропским и другим неразвијеним земљама стварањем ситних оаза богатства један је од својеврсних проблема који има далекосежне последице. С обзиром на то да су многе недовољно развијене земље, на пример источноевропске, затим Индија, Бразил и друге, многољудне државе, број људи који живе „увезеним начином живота“ (по узору на живот буржоазије у развијеним капиталистичким земљама) достиже десетине милиона. То је бројна потрошачка армија „идеолошки“ припремљених на такав начин живота. Али, таква „друштвена елита“ не чини озбиљну снагу која би вукла друштво напред, јер су њени стваралачки импулси умртвљени лагодним животом. Све то заоштрава друштвене противуречности. Стране корпорације рекламним порукама подстичу на потрошњу, али укупним програмима не чине ништа што би водило ка друштвеним променама које би олакшале тежак положај сиромашних маса. Напротив, на основу података, њихов живот се у последњој деценији знатно погоршава. Томе је нарочито допринела презадуженост тих земаља, која их је довела до привредног колапса. Глад је била узрок смрти десетина хиљада људи, а опасност се надвила над милионима житеља Африке и Азије, па чак и Европе. Процењује се да се више од четвртине светског становништва налази на граници глади и да пати од неисхрањености, па није тешко претпоставити какве све последице изазива такво стање.

Концентрисање богатства у релативно мало руку компликује ионако тешку ситуацију. Стране компаније, увођењем савремене технологије, смањују број радних места и повећавају незапосленост. Због тога је једна од највећих аномалија светске заједнице у скоро невероватним разликама између развијених индустријских земаља и неразвијених земаља Југа. Она је несхватљива јер је потпуно јасно да су Север и Југ међусобно зависни, с мноштвом нераскидивих органских веза. Међутим највише забрињава то што се разлике у неким видовима и даље повећавају, уз потпуно одсуство добре воље и конкретне акције од стране развијених земаља да се та основна противуречност међународне заједнице барем донекле ублажи како би се учинили први кораци на стабилизовању светске ситуације. Истина, на појединим међународним скуповима даване су тачне „дијагнозе“ те болести и покретани су разни

дијалози, али тиме није отклоњена опасност по стотине милиона људи који живе у условима крајње беде и сиромаштва. Дубљи трагови које је оставила колонијална и неоколонијална пракса у многим земљама не могу бити брзо избрисани уколико и даље економске силе, уз свестрану подршку стратешко-политичких, војних и других чинилаца, буду деловале на уобичајени начин, водећи искључиво рачуна о властитим интересима, стварајући све драстичније неједнакости између развијеног и неразвијеног дела света.¹¹ На разлике између њих најбоље указује чињеница да три четвртине светског становништва које живи у недо-вољно развијеним земљама живи од петине светског дохотка. Уколико се зна да се 90 одсто прерађивачке индустрије налази у развијеним земљама, да су транснационалне компаније моћних капиталистичких држава власници већине патената и нове технологије, да су највећи инвеститори и извозници капитала, и да су у могућности да владају многим трговинским и финансијским институцијама, није чудно што је међународни привредни систем под контролом најмоћнијих, који владају његовим правилима и прописима. Веровање да ће модерни производни апарат, посредством великих корпорација с организованим знањем и адекватном поделом и организацијом рада, бити главна покретачка снага у превазилажењу неразвијености осталог света снажно је демантовано савременом праксом односа у међународној заједници.

Поред историјских околности и мноштва социјалних, културних и других елемената који су условљавали и одређивали темпо и степен укупног развоја тих земаља, постоје и други чиниоци који, делујући у функцији међународне акумулације капитала, доводе до драстичне једностране експлоатације, чиме се увећава понор у развоју између земаља експлоататора и експлоатисаних земаља. Тако су историјски токови који су оставили у наследство неразвијеност замењени новим видовима и садржајима новог производног процеса, који их укључује у свој производни механизам и доводи у релативно или потпуно зависан положај. Објашњавањем садашњег заостајања многих земаља у односу на развијени део света на основу неких политичких, националних, регионалних, културних, расних и других ставки треба да се прикрију савремени облици експлоатације који су природни продукт владајућег друштвено-политичког и економског система.

Политика најразвијенијих земаља и понашање економских експоната одлучујуће су утицали на положај већине земаља и народа у свету. Приморане да узимају кредите под неповољним условима, многе земље, због отплате дужничких обавеза, онемогућене су у повећавању стопе развоја. Повећавање трошкова кредитирања и додатна оптерећења која се намећу као услов за репрограмирање дугова додатне су тешкоће за те земље. То потврђује и податак да је додатак на камату у последњих десетак година двоструко већи од оног у претходној декади, а готово

¹¹ Опширније: Радомир М. Милашиновић, *Амерички поход на свет*, ЗАД, Београд, 1996.

три пута већи од оног који плаћају индустријски развијене земље. Мада је у 1985. години постојао вишак понуде капитала у свету додаци на камате које плаћају неке земље економски је неподношљив. То ствара додатне тешкоће тим земљама и многима спречава излазак из кризе, а тиме се погоршава економска ситуација у њима и утиче на њихово економско и технолошко заостајање. Ситуацију у тим земљама отежава сплет проблема, нарочито проблем незапослености, који је много израженији него у развијеним земљама и због тога што није само проблем стабилности већ, пре свега, проблем опстанка. Осим тога, ради се о више стотина милиона људи. Према подацима које даје Међународна комисија за проблеме развоја, само би у Индији требало сваке године до почетка 21. века отворати осам милиона нових радних места да би се ишло укорак са стопом пораста становништва и незапослености која потиче из прошлих година. Ако се томе дода податак да Индија, са више од девет стотина милиона становника, има национални бруто-производ који износи једва две петине националног бруто-производа Велике Британије, која има седамнаест пута мање становника, представља о тежини стања много је потпунија. Постоје, међутим, и много тежи проблеми, нарочито у земљама јужно од Сахаре, у којима је производна снага још слабија, а прираштај радно способног становништва које нема изгледа да се запосли бржи него у земљама јужне Азије.¹²

Са унутрашњим снагама и потенцијалима, без свестраније помоћи међународне заједнице, посебно најразвијенијих земаља Запада, тај проблем неће моћи да се реши и поред сазнања да прети друштвени и привредни слом у многим земљама. Садашње слабе зараде радног дела становништва једва да задовољавају њихове најелементарније потребе.

Закључак

Излаз је могуће тражити једино у свестраном настојању националних снага и обезбеђењу, путем међународне сарадње, средстава за рационална и разноврсна улагања како би се отворила нова радна места на којима би се оствариле зараде које би побољшале животне услове у тим земљама, у којима би било могуће даље црпети средства за акумулацију. Такви услови се, међутим, не могу остварити на основу садашњих улагања транснационалних компанија које, уместо да олакшавају, отежавају ионако веома тешку ситуацију у тим земљама. Тежећи за што већим екстра профитом, ти светски колоси воде искључиво бригу о сопственим интересима. Због тога су те земље изгубиле поверење у стране компаније, које не увиђају да се једино одговарајућим праведнијим и равноправнијим понашањем и једне и друге стране могу створити услови за стабилизовање и оживљавање ослабљене светске привреде. На тај начин би се умногоме ублажио проблем не само у

¹² Вили Брант (и сарадници), *Север и Југ, програм опстанка*, „Глобус“, Загреб, 1982, стр. 39.

неразвијеним земљама већ и у најразвијенијим земљама, у којима такође поприма драстичне размере и прети да из основа уздрма њихове привреде. Не треба, међутим, занемарити чињеницу да постоји и међузависност између развијених и осталих земаља, која се најбоље испољава кроз међусобне трговинске односе.

Развијене земље не могу бити имуне на економске кризе у земљама у заостајању и због тога што су им оне купци огромне количине роба, посебно индустријских прерађевина, опреме, технологије итд. То потврђује и податак да је више од трећине извоза Сједињених Америчких Држава, Јапана и неких других развијених земаља усмерен на подручја у развоју. Економске кризе у које западају те земље у последњих неколико година утицале су на њихово нагло смањење увоза из развијених делова света. Како се то одразило на поједине развијене земље

Табела 1

Стратешки материјали	Увезено из свих извозних извора (у %)				Увезено из неразвијених земаља (у %) 1971.
	1950.	1970.	1985.	2000.	
Боксит	64	85	96	98	95
Хром	—	100	100	100	25
Бакар	31	17	34	56	44
Жељезо	8	30	55	67	32
Олово	39	31	61	67	32
Манган	88	95	100	100	57
Никал	94	90	88	89	71
Калај	13	42	47	61	?
Сумпор	2	15	28	52	31
Коситар	77	98	100	100	94
Волфрам	37	50	87	97	37
Ванадиј	24	21	32	58	48
Цинк	38	59	73	84	21

Све већа зависност САД од увоза стратешког материјала

Табела 2

Стратешки материјал	Укупна (1971) светска производња стратешког материјала (у %)		САД
	произвеле неразвијене земље	потрошиле све развијене земље	
Антимон	54,1	59,8	19,5
Боксит	55,6	75,5	24,6
Бакар	41,0	75,23	24,8
Калцијев флуорид	46,4	80,7	26,3
Графит	67,3	69,4	22,6
Олово	26,3	72,8	23,5
Манган	41,5	33,8	11,0
Коситар	80,5	83,8	28,5

Конкурвенција између САД и других развијених земаља за придобијање природних ресурса неразвијеног света

Табела 3

Развијене земље	Укупна домаћа потрошња (у %)			
	1960.	1965.	1970.	1971.
<i>Укупна енергија</i>				
САД	6,2	10,55	8,4	10,2
Западна Немачка	7,6	44,5	58,9	60,6
Јапан	46,6	74,9	94,5	98,5
<i>Нафта</i>				
САД	16,3	21,5	21,5	24,0
Западна Немачка	83,8	90,4	94,4	94,7
Јапан	100,0	98,2	100,0	100,0
<i>Земни гас</i>				
САД	1,2	2,79	3,5	3,8
Западна Немачка	0,0	29,3	22,7	29,3
Јапан	0,0	0,0	32,3	34,5
<i>Угаљ и друга чврста горива</i>				
САД	0,0	0,0	0,0	0,0
Западна Немачка	6,5	7,6	8,8	7,7
Јапан	13,3	26,5	56,3	58,7

Све већа зависност од увозних извора енергије САД и других развијених индустријских земаља¹³

довољно јасно илуструје податак да САД, управо због смањења извоза на подручја латиноамеричких земаља, имају од 1983. године стално погоршање трговинског биланса, који је у 1985. износио 150, а у 1986. години око 200 милијарди долара. Драстично погоршање трговинског биланса потврђује и податак да се 7,4 милијарде долара дефицита САД у 1982. години већ у 1984. години повећало на 101,6 милијарди, и да се у каснијем периоду даље повећавао. Да би зауставиле даље погоршање позиције у међународним односима САД направиле су заокрет у својој укупној међународној политици на начин који тој политици даје не само офанзивни већ и агресивни карактер. Мерама које спроводи та политика не треба да се обезбеди само ефикасно супротстављање конкурентима из Јапана и западноевропских земаља и да се дотуку бивше социјалистичке земље већ и учвршћивање претендионистичког система у пракси међународних односа. У вези с тим су САД преузеле мноштво конкретних акција које ремете међународне односе и изазивају, за сада, тешко сагледиве последице.¹⁴

Безбедност сваког народа, поготову малих и неразвијених земаља, па и читаве светске заједнице, управо зависи од превазилажења бројних и сложених противуречности које карактеришу савремени свет и међународне односе. Концентрација економске, политичке и војне снаге у мањем броју земаља, с водећом улогом САД, обезбеђује услове за шири војни и политички утицај и постаје инструмент међународне доминације.

¹³ R.J. Barnett и R.E. Müller, *Глобални захват, Моћ мултинационалних корпорација*, „Глобус“, Загреб, 1979, стр. 130–131.

¹⁴ Теренс Кофин, *Страст јастребова*, Седма сила, Београд, 1967, стр. 184.

Преко капитала се обезбеђује економска доминација и стварају могућности за политичке и војне интервенције. Стални притисци на бројне земље указују на тесну повезаност и испреплетаност економских, политичких и војних интереса империјалистичких земаља.

Као инструмент међународне доминације САД и осталих развијених земаља јављају се наднационалне компаније, које угрожавају економску, политичку и војну самосталност великог броја неразвијених земаља. Помоћу њих се остварују различити облици неоколонијализма јер су исходишта политике силе, разних облика политичког и економског потчињавања народа и читавих региона. То је узрок опште нестабилности у свету и изазива нове међународне кризе. Због бројних супротстављених интереса савремена међународна заједница није нашла начин да трајније осигура сопствену безбедност и мирну будућност. Рат, као средство међународних односа, реалност је савременог света, а опасностима од ратних сукоба и других грубих притисака изложене су многе земље и народи.